

УДК 378.005.6:355.233-051(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2025-1-1>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Аніщенко Вікторія Олександрівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та професійної етики
Пенітенціарної академії України
ORCID ID: 0000-0002-5062-3789
e-mail: oceansoulvik111@gmail.com

Стаття присвячена визначенню та обґрунтуванню педагогічних умов забезпечення якості навчання майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони України. Автор зазначає, що врахування психічних станів та їх впливу на адаптацію курсантів до нової форми життєдіяльності допомагає створити відповідні педагогічні умови для здійснення освітньо-виховного процесу цілому, а також сформувати підґрунтя щодо особистісного розуміння курсантами власних прагнень, цілей та досягнень у процесі набуття військової освіти, усвідомлення цінності обраного фаху та включення в процес самомотивації та вдосконалення професійної військової освіти протягом життя.

Психолого-педагогічні умови трактуються автором як певні зовнішні обставини, що суттєво впливають на перебіг освітнього процесу, якість навчання та сприяють досягненню його мети.

Звертається увага на необхідність ретельного комплексного аналізу процесу адаптації курсантів, що базується на визначенні взаємообумовлених чинників – психологічного, фізіологічного та соціального характеру.

Автором з метою підвищення якості навчання і в цілому професійної підготовки майбутніх офіцерів у закладах вищої освіти пропонується створити комплекс психолого-педагогічних умов, що включає: психологічну підтримку та допомогу кожному курсанту (психологічну, педагогічну, в тому числі коучингову) у визначенні довгострокових цілей навчання, професійного становлення, оцінки рівня та якості професійних знань та певних компетенцій, формування вмотивованості до навчання протягом життя; інтеграцію теоретичної та практичної підготовки із застосуванням міждисциплінарного принципу дидактичного забезпечення вивчення навчальних дисциплін; активізацію використання інноваційних форм та методів навчання та оптимізацію самостійної роботи, як одного з важливих компонентів навчально-пізнавальної діяльності.

Ключові слова: військова освіта, готовність до службово-професійної діяльності, дидактичне забезпечення, інноваційні форми та методи навчання, офіцери сектору безпеки та оборони України, професійна військова освіта, психолого-педагогічні умови.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR ENSURING THE QUALITY OF FUTURE OFFICERS' TRAINING IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR OF UKRAINE

Viktoriia Anishchenko

Penitentiary Academy of Ukraine

The author of the article defines and justifies pedagogical conditions for ensuring the quality of future officers' training in the security and defense sector of Ukraine. The author indicates that the consideration of mental states and their influence on cadets' adaptation to a new way of life help to create appropriate pedagogical conditions for implementing the educational process as a whole, and to form the basis for cadets' understanding of their own aspirations, goals and achievements in the process of getting their military education, awareness of a chosen specialty value engaging into the process of self-motivation and improving professional military education throughout life.

The author defines psychological and pedagogical conditions as certain external circumstances that significantly affect the educational process, the quality of learning and contribute to the achievement of its goal.

The author pays attention to the need for a thorough comprehensive analysis of cadets' adaptation process, which is based on the definition of interdependent factors of psychological, physiological and social nature.

In order to improve the quality of training and future officers' professional training in higher education institutions the author suggests creating a complex of psychological and pedagogical conditions, including psychological support and assistance to every cadet (psychological, pedagogical, coaching) determining the long-term goals of training, professional formation, assessment of the level and quality of professional knowledge and certain competencies, forming motivation for learning throughout life, integration of theoretical and practical training using the interdisciplinary principle of didactic support for studying academic disciplines, activation of using innovative forms and methods of training and optimization of self-study work, as one of the most important components in educational and cognitive activity.

Key words: military education, readiness for service and professional activity, didactic support, innovative forms and methods of training, officers of the security and defense sector of Ukraine, professional military education, psychological and pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Особливої уваги сьогодні, в умовах російської агресії, потребують процеси підготовки майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони України, а саме якості військової освіти, забезпечення неперервності військової підготовки, формування психологічної стійкості та бойового духу, усвідомленості особистісної ідентичності та патріотизму.

На теперішньому етапі реформування військової освіти спрямовано на належну якість, оскільки від неї залежить сформованість професійної компетентності та готовності офіцерів виконувати службово-професійні завдання, що пов'язані із забезпеченням обороноздатності, захисту території та охорони кордонів нашої країни, підтримкою рівня безпеки громадян в різних, в тому числі надзвичайних ситуаціях.

Забезпечення якості військової освіти потребує врахування та створення відповідних психолого-педагогічних умов процесу навчання курсантів. Ці умови відображають певним чином гармонійність освітнього середовища в закладі вищої освіти (далі – ЗВО), відповідний рівень сучасності дидактичного забезпечення освітнього та виховного процесу підготовки майбутніх офіцерів.

Результати аналізу якості навчання, стану підготовки майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони України в ЗВО до службово-професійної діяльності засвідчують необхідність своєчасного врахування рівня психологічної адаптації курсантів та забезпечення педагогічних умов для формування важливих професійних компетенцій, м'яких навичок для професійного становлення й розвитку протягом життя. Очевидно, що досягти бажаного результату у цій справі можливо тільки за умов своєчасного визначення комплексу факторів впливу на психологічний стан, цілепокладання та цілеспрямованості, мотивації курсанта на шляху здобуття професійної військової освіти. Цим пояснюється актуальність визначення психолого-педагогічних умов для забезпечення якості навчання майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони України.

Аналіз літературних джерел. Питанням щодо покращення якості військової освіти, процесам супроводу формування професійної компетент-

ності та готовності майбутніх офіцерів до різних видів військової діяльності, шляхам вдосконалення професійної освіти курсантів військових, в тому числі правоохоронних, закладів вищої освіти наразі присвячено багато праць науковців у сфері педагогіки, психології, юриспруденції. Доречно також згадати про вимоги низки вітчизняних нормативно-правових актів в сфері військової освіти, що вказують на необхідність трансформації системи вищої військової освіти України та зумовлює створення нових педагогічних умов для впровадження нових методів навчання у військово-освітній галузі з урахуванням сучасних міжнародних стандартів (наприклад, Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти»). Аналіз наукових досліджень в сфері підготовки професійної військової освіти вказує на те, що більшість науковців робить акцент на перегляді навчальних планів професійної військової підготовки та їх відповідності програмам підготовки офіцерів НАТО (Вітченко & Оседло, 2019; Клячко & Білявець & Діденко & Дем'янюк, 2022; Полторак, 2018), переформатуванню та створенню інноваційного освітнього середовища, необхідності проведення своєчасної оцінки якості отриманих знань та сформованих твердих і м'яких компетенцій на основі застосування інноваційних технологій (Аніщенко & Разумейко, 2022;), спрямуванню зусиль ЗВО на створення інноваційного освітнього середовища (Станішовський, 2023), що сприятиме максимальному розкриттю внутрішніх можливостей курсантів (Якименко & Гикало, 2023) тощо. Однак, варто відмітити, що на якість навчання, на нашу думку, суттєво впливають процеси соціально-психологічної адаптації курсантів від початку процесу здобуття вищої освіти до його закінчення. Врахування певним чином адаптаційних характеристик курсантів може стати основою для створення відповідних педагогічних умов, за яких майбутні офіцери в процесі здобуття професійної військової освіти зможуть отримати якісні знання, набути фахових умінь та навичок,

сформувати індивідуальний вектор стійкої професійної спрямованості особистості та зростати в якості професіонала, експерта у військовій справі.

Метою статті є визначення та обґрунтування необхідності створення відповідних психолого-педагогічних умов для забезпечення якості навчання майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони України.

Виклад основного матеріалу. Сучасний офіцер сектору безпеки та оборони України має володіти якісними знаннями та вміння застосовувати їх в процесі несення служби, виконання службово-професійних завдань різної складності. Молоді люди, які вступають до навчання у заклади вищої освіти, де здобувають відповідний фах у військовій сфері, а також правоохоронній, мають певні складнощі з пристосуванням до нових умов життя й одночасного включення в освітній процес, залучення до різноманітних активностей, що відбуваються в закладі вищої освіти.

З метою адаптації курсантів та можливості виконання ними завдань, що пов'язані із засвоєнням теоретичних знань загальних і спеціальних дисциплін, набуття навичок тактико-спеціалізованої військової підготовки перед викладачами постає завдання щодо ретельної організації освітнього процесу та створення відповідних психолого-педагогічних умов навчання.

Психолого-педагогічні умови – це зовнішні обставини, що суттєво впливають на перебіг освітнього процесу, якість навчання та сприяють досягненню його мети. Так, на перше місце в якості однієї з педагогічних умов маємо віднести психологічну підтримку кожного курсанта під час навчання в закладі вищої освіти (далі – ЗВО), оскільки першокурсник нерідко відчуває значні труднощі в адаптації до нового соціального статусу, професійного самовизначення, нових умов навчання та життя в цілому. Важливо своєчасно виявити причини труднощів, які відчуває курсант, здійснити психокорекцію у зв'язку з різними проявами інтелектуального, емоційного, волевого компоненту поведінки курсанта, надати допомогу у вирішенні певних питань особистісного характеру та ін. На адаптаційний період курсанта, який є індивідуальним в часі, має вплив низка об'єктивних факторів, а саме: зміна умов життя та харчування, новий режиму навчальної й інших видів діяльності (посилені заняття з фізичної підготовки, тренування на навчальних тренажерах, ін.); входження у нове коло учасників освітнього процесу; невизначеність повністю з метою свого навчання на перших етапах входження в майбутню професію; підвищений рівень відповідальності за виконання вимог щодо дотримання військової етики та дисципліни; іноді відсутність індивідуального підходу до курсантів з боку викладачів, а також – суб'єктивних специфічних факторів, основними з яких є вміння або невміння оці-

нювати власні психофізіологічні та інтелектуальні здібності, загальножиттєві навички вирішувати побутові питання, ступінь сформованості вмінь самостійного й систематичного навчання та розподілу часу. Безумовно уважне ставлення до процесу адаптації курсанта з боку викладацького складу може забезпечити його від виникнення психічного виснаження та втрати мотивації до навчання.

Також значною умовою впливу на процес підвищення якості навчання й професійної підготовки курсантів є бачення власної цілі та перспектив у професійній діяльності. Це детермінує активність у навчанні, сприяє розвитку пізнавальних можливостей, прагненню постійного вдосконалення професійної компетентності та вищому ступеню готовності до різних видів службової діяльності. Викладач має стати тим, хто допоможе курсанту сформувати й зрозуміти свою ціль, визначити алгоритм її досягнення, при цьому виступати для курсанта не тільки в якості ретранслятора знань, але й як наставник, ментор, коуч. Така роль викладача в навчальному житті майбутнього офіцера допоможе йому спрямувати роботу курсанта у напрямку усвідомлення особистісних життєвих цінностей, складання особистісного психологічного портрету та Я-концепції, розуміння щодо наповнення об'єктивним та суб'єктивним сенсом особистісної мети та перетворенню її в життєво важливу задачу, що в подальшому стане основою для майбутнього офіцера щодо впевненого та активного включення в освітній процес, якісного засвоєння необхідних знань та набуття важливих професійних навичок. Співпадіння цілі курсанта з інтересами дасть змогу визначити особистісні потреби та мотиви (пізнавальний інтерес та зацікавленість) до навчання та створити психолого-педагогічні умови для мотивації курсанта у формуванні професійної компетентності. Вмотивований курсант є особою, яка виявляє посилену увагу до змісту освіти, цілеспрямованість, бере активну участь у усіх формах навчання, що сприяє формуванню професійної свідомості розвитку самомотивації до становлення фахівцем у військовій сфері діяльності. В момент, коли пізнавальний інтерес і професійна зацікавленість стають домінантними мотивами та поєднуються, утворюється професійна спрямованість особистості, а далі – формується надзвичайно важлива якість – відповідальність, що визначає внутрішню позицію особистості в подальшій професійній діяльності. Розвиток цієї якості базується на розумінні соціальної значимості служби, усвідомленні потреби в постійній активності щодо оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, здатності бути резильєнтним, вміння долати труднощі, регулювати свою поведінку. В період адаптації у курсантів мають створюватися передумови для формування психологічної готовності

до певного виду військової діяльності, тобто викладач має забезпечити умови для визначення конкретних установок щодо виявлення оптимальних способів та оцінки особистісних здібностей і можливостей для компетентного виконання службово-професійних завдань, подолання певних проблем і досягнення запланованих результатів.

Важливою умовою підвищення якості професійної підготовки майбутніх офіцерів є вдосконалення змісту, форм та методів навчання у відповідності до нових стандартів у сфері військової освіти та в цілому вищої освіти. Сьогодні головною особливістю змісту вивчення навчальних дисциплін, особливо спеціальних, є орієнтація на практичну діяльність – інтеграцію теоретичної та практичної складової підготовки, тому на перший план виходять посилення професіоналізації навчання за рахунок введення більшого відсотку прикладного компоненту підготовки фахівців та зміни соціальної направленості в поведінці майбутнього офіцера. Це означає своєчасний перегляд навчального матеріалу, оновлення дидактики, що виступає фундаментальною основою формування професійних знань, професійного типу мислення, яке саме й сприяє розвитку здатності до комплексного розгляду явищ і процесів, що вивчаються, в їх взаємозв'язку і взаємообумовленості, шляхом синтезу знання з різних галузей. По суті в подальшому це стає підґрунтям для формування професійної компетентності, готовності успішно вирішувати службово-професійні завдання в різних, в тому числі в надзвичайних, умовах. Оптимальний вибір інноваційних форм навчання є тією дидактичною умовою, що базується на розумінні викладачем своєрідного поєднання навчального матеріалу та врахування низки вимог, а саме: оптимальності структурування всіх видів навчальних занять, їх практикоорієнтованості (вирішення реальних практичних кейсів, що містять завдання наближені до бойових, рятувальних, розвідувальних ситуацій), раціональності планування навчально-пізнавальної діяльності курсантів та максимальної її активізації. Забезпечити виконанням таких умов можливо за рахунок використання в освітньому процесі інтерактивних методів і прийомів навчання, що відрізняються за своєю сутністю, ступенем логічності й рівнем мотиваційного навантаження, рівнями і характером когнітивного та діяльнісного компоненту навчальної діяльності курсантів. Отже, інтерактивність навчання буде сприяти формуванню у курсантів важливих для військової служби навичок та якостей, а саме: аналітичного мислення та інноваційності; активного навчання та стратегії навчання протягом життя; комплексного розв'язання складних проблем; критичного мислення та аналізу; креативності, оригінальності та ініціативності; лідерства та соціального впливу, командування; використання технологій, моніторингу та контролю; створення технологій та програмування; витривалості,

стресостійкості та гнучкості; логічної аргументації; розв'язання проблем та формування ідей.

Не можна обійти увагою таку педагогічну умову як оптимізація самостійної навчальної діяльності курсантів. Необхідність реалізації цієї умови зумовлена тим, що в сучасних умовах для того, щоб бути конкурентоспроможним, фахівець повинен володіти самостійністю критичного мислення, уміньми швидко й оперативно розв'язувати службові завдання, постійно прагнути поповнювати свої знання та навички протягом життя. Самостійна робота майбутніх офіцерів є одним із видів їх навчально-пізнавальної діяльності, здатна стимулювати потребу в самоосвіті, самонавчання та мотивації щодо безперервності вдосконалення особистісно важливих професійних компетенцій. Особливе значення цей вид навчально-пізнавальної діяльності має для набуття важливої професійної якості – самостійності курсанта. Ця якість дозволяє йому розвивати здібності самостійно й кваліфіковано вирішувати поставлені завдання, є особистісним показником самоорганізації власної діяльності для досягнення поставленої мети, успішності, конкурентоспроможності, вмотивованості не тільки до успіху на певному етапі проходження служби, але й набуття нових знань та навичок для майбутніх досягнень і звершень.

Висновки. Підвищення якості навчання майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони України у закладах вищої освіти може бути забезпечено шляхом створення та реалізації комплексу психолого-педагогічних умов, а саме таких як: психологічна підтримка та допомога кожному курсанту (психологічна, педагогічна, в тому числі коучингова) у визначенні довгострокових цілей навчання, професійного становлення, оцінки рівня та якості професійних знань і певних компетенцій, формування вмотивованості до навчання протягом життя; інтеграція теоретичної та практичної підготовки із застосуванням міждисциплінарного принципу дидактичного забезпечення вивчення навчальних дисциплін; активізація використання інноваційних форм і методів навчання та оптимізація самостійної роботи, як одного з важливих компонентів навчально-пізнавальної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Доцільним є детальний аналіз особливостей реалізації кожної запропонованої педагогічної умови, аналіз їх впливу на якість освітнього процесу, створення системи спеціальних освітніх і психологічних тренінгів для покращення адаптації курсантів, розробка програм індивідуальної та групової менторської підтримки. Це є перспективними векторами наукових досліджень не тільки для створення гармонійного інноваційного освітнього середовища та покращення процесу адаптації курсантів, але й для забезпечення якості військової освіти майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони України.

Література:

- Вітченко А.О., Оседло В.І. (2019). Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін. *Наука і оборона*. № 2. С. 44–50.
- Клячко В., Білявець С., Діденко О., Дем'янюк Ю. (2022). Стан, проблеми та перспективи трансформації військової освіти в контексті реалізації стандартів НАТО. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. № 1 (28). Частина 1. С. 91–104.
- Полторак С. Т. (2018). Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. *Наука і оборона*. № 2. С. 3–10.
- Аніщенко В.О., Разумейко Н.С. (2022). Формування професійної компетентності офіцерів сектору безпеки та оборони України на основі використання інтерактивних методів навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 18 (174). С. 98–103.
- Станішовський А.С. (2023). Напрями підвищення якості підготовки майбутніх офіцерів у військових вищих навчальних закладах. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. № 1 (10), С. 235–251.
- Якименко С., Гикало Ю. (2023). Удосконалення системи професійної підготовки військовослужбовців в контексті трансформації системи військової освіти. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Публічне управління та адміністрування»*. № 2 (5). С. 60–63.

References:

- Vitchenko A. O., Osodlo V. I. (2019). Rozvytok systemy vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy v konteksti suchasnykh transformatsiinykh zmin [Development of Ukraines System of Higher Military Education in the Context of Contemporary Transformational Changes]. *Nauka i oborona – Science and Defense*, Issue 2, 44–50. [in Ukrainian].
- Klachko V., Biliavets S., Didenko O., Demianiuk Yu. (2022). Stan, problemy ta perspektyvy transformatsii viiskovoi osvity v konteksti realizatsii standartiv NATO [The state, problems and prospects of the transformation of military education in the context of the implementation of NATO standards]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Pedagogichni nauky*. 1(28). Chastyna 1. S. 91–104 [in Ukrainian].
- Poltorak S. T. (2018). Transformatsiia systemy viiskovoi osvity Ukrainy na shliakhu do dosiahnennia standartiv NATO [Transformation of Ukraine's military education system towards achieving NATO standards]. *Nauka i oborona*. № 2. s. 3–10. [in Ukrainian].
- Anishchenko V.O., Razumeiko N.S. (2022). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti ofitseriv sektoru bezpeky ta oborony Ukrainy na osnovi vykorystannia interaktyvnykh metodivnavchannia [Professional competence formation of officers of the security and defense sector of Ukraine based on interactive teaching methods]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T.H.Shevchenka. Seriya: Pedagogichni nauky*, Vyp. 18 (174), s. 98–103. [in Ukrainian].
- Stanishovskyi A.S. (2023). Napriamy pidvyshchennia yakosti pidhotovky maibutnikh ofitseriv u viiskovykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Directions of improving the quality of future officers' training at military higher educational institutions]. *Naukovyi visnyk Sivershchyny. Seriya: Osvita. Sotsialni ta povedinkovi nauky*. № 1 (10), s. 235–251. [in Ukrainian].
- Yakymenko S., Hykalo Y. (2023). Udoskonalennia systemy profesiinoi pidhotovky viiskovosluzhbovtziv v konteksti transformatsii systemy viiskovoi osvity [Improvement of the vocational training system military servants in the context of transformation systems of military education]. *Visnyk Dniprovskoi akademii neperervnoi osvity «Publichne upravlinnia ta administruvannia»*. № 2 (5). s. 60–63. [in Ukrainian].